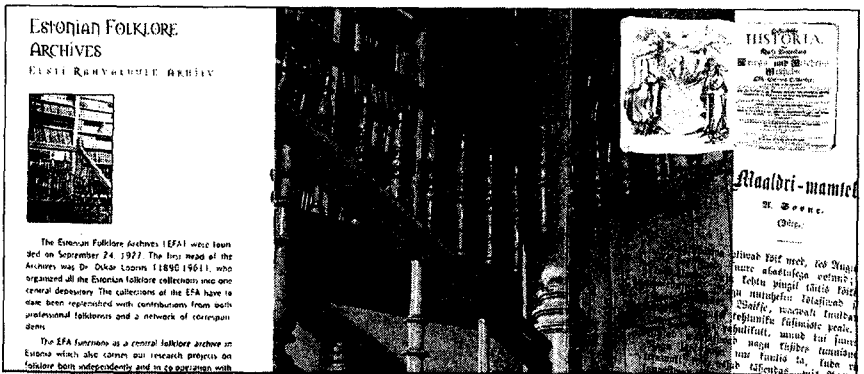

ארכיון הפולקלור היהודי בֶּטְרָטו שבאסטוניה

מוזיאון הספרות בטרטו

ברשות ארכיב הספרייה שבמוזיאון הספרות (Eesti Kirjandusmuuseum) בטרטו (אסטוניה) מצוי אוסף של כתבים בידיש בשני כרכים שסימנם ERA, Juudi 1-2 המכילים חומרי פולקלור בידיש, שנאספו בשנות העשרים ברחבי אסטוניה, לטביה וליטא.¹

המוזיאון הספרותי האסטוני (Esti Literary Museum, ELM) הוא מוסד אקדמי לאומי ומטרתו לאסוף ולהציג את מורשתה התרבותית של אסטוניה. המוזיאון מנוהל בידי קריסטה ארו (Krista Aru) וכולל בתוכו מספר גופים שאחד מהם הוא ארכיב־הספרייה (The Archival Library, AL), ובו מחלקה ביבליוגרפית הכוללת את אוסף ארכיוני הפולקלור האסטוני וארכיוני ההיסטוריה האסטונית. המוזיאון (ELM) החל את פעילותו במתכונתו הנוכחית בשנת 1909 בטרטו עם ייסודם של המוזיאון הלאומי והארכיונים. לאחר הקמתו משנת 1921 החלו להתרחב אוספי הארכיון ומשנת 1924 זכה למשכן מיוחד בנפרד מן המוזיאון. הארכיונים התאחדו לאגף ביבליוגרפי אחד ברשות המוזיאון ובשנת 1927 נוסד בידי אוסקר לוריטס (Estonian Folklore Archives, Oskar Loorits, 1890-1961) הארכיון לפולקלור (ERA או EFA באסטונית). משנת 1940 הופרד האגף האתנוגרפי ונכלל במוזיאון הלאומי, בעוד שהאגף הארכיוני נחשב מעתה לחלק מגוף מוזיאוני עצמאי: המוזיאון הספרותי האסטוני (ELM). במעמרו זה סונף המוזיאון הספרותי לאקדמיה האסטונית למדעים, אף כי בשנים האחרונות פעילויותיו הן עצמאיות לחלוטין.

בתוך אוספי המוזיאון הספרותי נמצאים אוספים של ספרים בשפה האסטונית והגרמנית שהקדום בהם הוא משנת 1632 והמאוחרים בהם הם עותקים נדירים משנות העשרים של המאה העשרים. בין אוספי המוזיאון מצוי אגף מיוחד לעיתונות האסטונית, ובו, כפי שעוד יפורט, אוסף עשיר במיוחד של עיתונים ביידיש שראו אור לפני מלחמת העולם ואחריה בטאלין בירת אסטוניה ובטרטו. מייסד האוסף הפולקלורי האסטוני והיוזם להקמת האוסף היהודי היה פאול אריסטה (Paul Ariste 1905-1990), בלשן אסטוני שאינו יהודי, אך בקיא בשפת יידיש, שהרחיב את האוסף הבסיסי והדיאלקטים השונים שלו (המסתנפים מן הפינית) כדי שיכלול גם את התרבות העממית של מיעוטים שאינם אסטונים (שוודים, גרמנים, לטבים, ליטאים וצוענים).² בסמוך לאגף כתבי-היד ואוספי הספרים מצוי ארכיון עשיר של העיתונות האסטונית ובו אוסף מלא למדי ועשיר ביותר בכמותו של הפריודיקה ביידיש בטאלין ובטרטו. חלק זה של הארכיון קוטלג בספר השני בסידרה 'מאטעריאלן צו דער געשיכטע פֿון יידן אין עסטי'.³

מאטעריאלן צו דער געשיכטע פֿון יידן אין עסטי

II

ביבליאגראפיע

פֿון יידישע דרוק-אויסגאבן

זונויפגעשטעלט פֿון נתן נענש

טאלין, עסטי

1937

שערבלאס פֿון סארבווער פינקס

החומר האגור בכתב יד זה הוחל באיסופו בפברואר 1926 ומלאכת רישומו נמשכה ברצף עד דצמבר 1927. האיסוף התחדש בינואר 1929 שלב שבו, כנראה, הצטרף פאול אריסטה למפעל האיסוף ונמשך עד דצמבר 1931. בשנת 1934 נוסדה קתדרה למדעי היהדות באוניברסיטת טרטו מה שהאיץ, כנראה, את חידושה של מלאכת האיסוף מתחילת 1935 עד דצמבר 1936.⁴ חומר נוסף המצוי בכתב יד זה מתוארך כנרשם בסוף 1938 לפרק זמן קצר ביותר (אולי מספר חודשים). החידוש האחרון של איסוף החומר הוא בין סוף אוקטובר 1946 ועד סוף ינואר 1947. בחטיבת זמן זו נרשם שמו של איזידור לויין כאוסף חומר ורישמו.

כתב היד הכתוב כמעט כולו בידיש על דפי מחברת משורטטים בשורות (13-20 ס"מ) אסוף בשני כרכים: הראשון בן 180 עמודים והשני בן 534 עמודים. כתב היד הצליח לשרוד בימי הכיבוש הנאצי ובימי השלטון הסובייטי משום הדאגה המיוחדת שגילו כלפיו ארכיבאי המוזיאון ובמיוחד פאול אריסטה שהמשיך לפתחו לאחר מלחמת העולם השנייה לתקופת מה. מצבו של כתב יד זה הוא טוב מאוד, ולפי שנאסף בכוונה מראש להוות תיעוד לפולקלור יהודי אסטוניה ולטביה הכתיבה בו בהירה וסרורה.

בביקור שערך במוזיאון זה פרופ' איזידור לויין מסט' פטרבורג (לשעבר לינגרד), שהיה סטודנט באוניברסיטת טרטו ואחד מאנשי צוות שמונו לאיסוף החומר הזה, צולם כל הארכיון והתצלום הובא לישראל ונמסר בשנת 1997 לידי פרופ' הוה טורניאנסקי מהחוג לידיש באוניברסיטה העברית בירושלים, והיא העבירה אותו לבית הספרים הלאומי אל המכון לתצלומי כתבי יד. בעקבות ביקורו זה הציג פרופ' לויין את הארכיון לפני באי הקונגרס ה-XII הבינלאומי למדעי היהדות ודבריו מובאים בחוברת זו של חוליות.

תצלום נוסף של הארכיון נעשה בידי אבידב ליפסקר בעת ביקורו בארכיון בקיץ 2001 והועבר לספריית המחקר הסמינריונית של המרכז ללימודי יידיש ע"ש רינה קוסטה באוניברסיטת בראילן. תצלום זה נעשה בשעה שהארכיון לא היה עדיין ברשות בית הספרים הלאומי, ותלמידי המחקר נזקקו לו לעבודתם. החומר הועבר למרכז ללימודי יידיש באמצעות סיועם של מנהלת המוזיאון הספרותי קריסטה ארו (Kristia Ero) והארכיבאי המופקד על מדור הפולקלור במוזיאון, ארגו הארט וסטריק (Ergo Hart Västrik).

הארכיון מחולק, כאמור, לשתי חוברות כרוכות Juudi 1 ו-Juudi 2. חוברת 1 כוללת 180 עמ' לפי הפאניציה המקורית של הארכיון. חוברת 2 כוללת 536 עמודים הממוספרים 9-545 אולם במספר מקומות המספור משובש. בכל אחד משני חלקי הארכיון אפשר להבחין בחטיבות ספרותיות על פי החלוקה בטבלה המוצגת כאן. הסקירה לגבי החומר צמודה למספרי החטיבות שבטבלה.

ERA, Juudi 1, (סדר העמודים מימין לשמאל, הקולופונים נרשמים בהתאם למקור)

מס' חטיבה	קולופון	תוכן	הערות	אנופורה/מנט
מס' 1	פחת: Beta Kaplan, Tartu, 1-28, 1926	א. פתגמים ב. מעשיות, בתוכם חטיבה נדולה על מאַסקע חכד ג. אמונות עממיות ד. אנקדוטות ה. מנהגים (שבעה), לווייה וכו')	נרשם בשפה השומרת על דיאלקט מקומי וכתיב פונטי של רוב המלים העבריות	אין ציון שמות
מס' 2	נרשם ע"י תלמידי ביח"ס היהודי של טרטו; פיגודה-פסיה קפלן, ל. רינג, ע. שטארק, א. שוורץ, ב. ווימן, קאציץ. ליד השמות ציון תאריך (מ) 26.9.26 ועד 18.12.26	א. אמונות עממיות ב. פתגמים ג. מעשיות בשפה האסטונית ד. מעשיות, בתוכם מספר רב על מאַסקע חכד ה. פומונים ו. שירים ז. שירי ילדים ח. אנקדוטות	נרשם על דפי "געהערט פון אינגלער", "געהערט פון א קרעמער", "געהערט פון פילע מענשן"; ברטה קפלן, אידל יעקבסון, רודולף בלפלעט (אסטוני)	
מס' 3	סוף: געהערט אין מיין פאַמיליע און אויך פֿון אַנדערע דארפאטער אידען. בערטא קאפלאן. דארפאט דעם 1926.XII.8.	א. מעשיות (חרכה על מאַסקע חכד) ב. חידות ג. קללות	ה. גאלדאוו, שרת ווימן מליטה	

אינפורמנט	הערות	תוכן	קולופון	מס' חטיבה	מס' חטיבה
אידה שטרסמן (טרטו) "געהערט פון א זעלנער אין 1915", ע. ויטנומורסקי (טאלץ), י. שור, ברטה קפלן, לאה-גיטל קרוסקאף, בני קפלן, ראבא יעקבסון, אברם קפלן, לאה שדוונסקי, ש. גאפמאן, סלומן, מאירוביץ', אן טאם (אסטוניה), סונידי יעקבסון, אליזה שטארק		א. אמונות עממיות ב. פתגמים ג. משחקי-מלים הקשורים לאלפבית ד. מעשייה באסטונית ה. חידות ו. פזמונים ז. לחשים	ונרשם בין התאריכים 14.11.27-19.12.26 החומר נרשם ברובו בידי האינפורמנטים עצמם, שהלקם תלמידיו בידי"ס דז'הרדן	4	155-90 עמ' עמ' 90-155
"געהערט פון א יודישן זאלדאט אום ליטע, וועלכער איז געווען ווערנד דער וועלטמיליטאריע אין דארפאט", שרד קפלן		א. מעשיות ב. אויף גדול של רפואות עממיות ג. אנקדוטות ד. אמונות עממיות ה. שירי חיילים ו. אמרות עממיות ופירושיהן ז. מעשיות באסטונית	פחד: 2.XII.1927 III פאן שרד ענטעסו Tartu, Berta Kaplan	5	עמ' 180-156

2. Jutti, ERA (סדר העמודים משמאל לימין)

מס' הטיבה	קולופון	תוכן	הערות	אינפורמנט
1	ותאריכי רישום 11.12.30-25.8.30, 1.11.	א. קטעים קצרים באסטונית ב. תיאור קצר של האוסף באסטונית מהד' 14.02.30.		
2	עמ' 13-19	א. צילומי ברבות מודפסות: "מול טוב לזכר", "מול טוב ולקבה" (רפוס ב. ציונטון, וילנה, 1870?) ורפוס האלמנה והאחים רום, וילנה, 1883)		
3	עמ' 22-46	א. שירים ב. בדיחות ומעשיות (גם על מאסקע חבד)		
4	עמ' 47-112	א. הפחדת ילדים ע"י הוריהם ב. חיקוי קולות של חיות והפצים שונים (גלגלים וכדו) ג. אנקדוטות ד. חידות ה. מנהגים לזמנים יהודיים ו. שירים ופזמונים ז. איורים קטנים ח. אמונות עממיות	כל התלמידים שגמות התלמידים: יוסף ביישיסקוב, חיה ברוין, ארתור השאלות דאפע גולדמן, מלכה (עמ' 18). חלק גורדון ואחרים מהתשובות באסטונית	

מס' חטיבה	קולופון	תוכן	הערות	אינפורמנט
5	פחה: (פרטיים באסטונית טרטו, 14.12.30 ר'-17.1.31)	א. מעשיות ב. שירים (כולל שירי ערש) ג. אנקדוטות ד. סגולות, לחשים ואמונות עממיות ה. פתגמים, חידודי לשון, קללות		חיה-יורה לבנברג (לידת ויזד שלד קובנה, התגוררה ברייגה) גב' פיימן (לידת ז'גור, ליורה) אברדם לבנברג גב' ז. מאירסון מליבוה
6	פחה: בתרבות באסטונית, חזמה: P. Arisie (סטודנטים מאוני' טרטו)	א. מנהגים (חלקים באסטונית) ב. מעשיות (עם נסיון ליתוח שטוח) ג. שירים ד. אמונות עממיות ה. אוסף של אנקדוטות		"שמעתי מאמרי", מירל ציפליביץ' (לידת ויזד) איטעלע גרינוט (ליבאוואה) גב' אושרוב (לידת פרידריכשטאט) אברדם לבנברג (טרטו), מינה יענקלוביץ' (ריגה) מוסין (ליד דבינסקי) דמסקי (ליד מיטאוואה) פיינסון (טרטו) ד"ר נארל

אינפורמציה	הערות	תוכן	קילופון	חטיבה	מס' עמ'
גב' נאדל (ילידת הולדיץ), געבליץ (ריגה)		א. שירי ילדים ב. חידות ג. אוסף גודל של קללות ד. אוסף גודל של פתגמים ואמרות עממיות ה. אמנות עממיות ומנהגים ו. אנקדוטות	פתח: געזאמלט פון סטוד. פיל. ע. לעווונבערג, טרטן, סעפטעמבער 1931 stud. phil E. Levenberg; Septem. 1931 Tartu	206-186	7 עמ'
ה.-ש. לבנברג (ילידת וידז), גב' ב. אושרוב (ילידת טרטן), גב' פ. פלאקס (ילידת טרטן)		א. אמנות עממיות ב. פתגמים ג. מנהגי שמחת-חורד ד. מעשיות ה. שירים ו. קללות ז. שירי ילדים	פתח: יידישער פאלקלאָג. געזאמלט פון E. Levenberg stud. phil S.a. 22.9.31	0242-0211	8 עמ'

אינפורמציה	הערות	תוכן	קולופון	מס' חטיבה
גב' פ. פלאקס (טרטו), רוחה שויט (פליץ), ד. ואלד (טרטו), מ. דודי (טרטו), פ. בער (טרטו), ה. מושקט (טרטו), רבינסקא, פינגה (טרטו), מילכסטן (טרטו), ש. ראקובסון (ראקובשטאט, קורלנד)	תלמידי בי"ס יהודי ראיינו את קרוביהם. חסרים עמודים אחדים	א. שירים ב. מעשייה באסטונית	1. פתח: E. Levenberg, stud. phil. 7.12.31 והדרשומים - תלמידי בי"ס יהודי, בירתה V: חנה שויט, רייזקה פבנער, רובה דרתי, חנה טוויצקי, ל. מושקט, י. מילכסון, ה. פרטלסן פ. אריסטד	9 עמ' 0275-0245
ע. לבנברג (ריגה), ב. ליבמאן, פרופ' גולקוביץ'	מעשיות	א. שירים (כולל שירי חלוצים יידיש-עברית) ב. קללות ג. פתגמים ד. מעשיית על יחודי חלם	פתח: Abe Libmanis, 1935, stud. phil אירחאלט פארצייכעניט	10 עמ' 315-281
סטודנטים יהודים מארץ טרטו, צילה שבבלבה			פתח: M. Berzner, 29.3.35	11 עמ' 375-319

אימונומט	הערות	תוכן	קילופון	מס' חטיבה
ט. מאירזון (ריגה) מ. טיגלוב (ריגה) גב' מ. בכרד (ליבאוזה) ר"ר מ. זלצברג, אמרדם מייכלסון (ריגה)		א. אנקודרות (גם ברזיות) ב. קללות	פתח: Dina Michelson, (?)27.2.361	12 עמ' 389-380
גולד (רחוק מלסביה) בולקין (טרטו) א. פאס (ליטה) חיה דמסיק		א. אוסף גולד של פתגמים ואמרות עממיות ב. שירי עם ג. מעשיות	פתח: Kalmann Hirschmann, 10.12.36 stud. phil איתואלט פֶאַרצייכניט	13 עמ' 419-393
תלמיד בי"ס יהודי: חיה, דמסיק, חנה גורביץ, פודה חורון, ביילה מאירוביץ, שרה פן ועוד	הערות באסטונית	א. מעשיות ב. שירי ילדים	Kalmann Hirschmann, stud. phil (1938)	14 עמ' 491-421

אונפורמנט	הערות	תוכן	קולופון	מס' חטיבה
א. זאקס (ליטפאידה) גדלייה מיכלסון (טרטו)	הערות באסטונית ובגרמנית	א. שיקי רחוב ב. קללות ג. כינרי גנאי	פתח: Stud. phil. Leo Mildenberg [25.11.38 [טרטו, 125.11.38	15 עמ' 502-493
gehört 1934 auf e. Hachscharah-Punkt bei Windau, Lettland", מ. לויץ (טרטו)	הערות באסטונית ובגרמנית	א. אנקדוטות ב. מעשיות	פתח: Stud. phil. Cilla Vulf's 19.12.38 Aufgeschrieben v. D. Michelsohn d. 30.11.38	16 עמ' 521-503
		א. כינוים ב. עגה ג. שירים	Isalt>M. Levin 1925-6 לעבדיה; Isidor Levin<Haim Levin	17 עמ' 529-523
		מעשיות	30.10.46 סוף: כתובת באסטונית, נחתם ע"י פ. אריסטו	18 עמ' 541-531

בחטיבה 1 נרשם החומר בידי ברטה קפלן, מורה לאסטונית וליידיש בבית הספר היסודי היהודי בטרטו, תוך שמירה על מאפייני השפה של המרואיינים גם אם אין הם תואמים את השפה 'התקנית'. הכתיב של המילים העבריות אינו אחיד, ברוב המקרים הוא פונטי (ראה 1.1: א גאנעף אין געהענום [הגנב בגיהנום]) ובמקצת המקרים משובש או זהה לכתיב העברי התקין. בחטיבה זו מצוי חומר פתגמי רב (ראה 2.1: צייג אַ כאָזער אַ פֿינגער, וויל ער די גאַנצע האַנט [הראה לחזור אצבע, הוא רוצה את כל היד]), סיפורי מעשיות (בעיקר על מאָטקע חבד), אנקדוטות קומיות המבוססות על טעויות לשון הומונימיות של מעבר מיידיש לרוסית, אמונות עממיות (ראה 5.11: סחורה טאָר מען ניט לייגען אין אַ בעט אַניט קען מען עס ניט פֿאַרקויפֿען [אסור להניח סחורה על המיטה, כי היא לא תימכר]), רפואה עממית ומנהגים טקסיים של ימי האבלות (שבעה ולוויה). בחטיבה זו לא צוינו שמות האינפורמנטים.

בחטיבה 2 מצוי חומר שנרשם בידי תלמידי בית הספר היסודי היהודי בטרטו על גבי דפי מחברת של בית הספר, וממילא אופיו הפולקלורי והספרותי קשור בחומרים של ספרות ילדים ועולמם. מקצת החומר הסיפורי נרשם בשפה האסטונית. מעט מן החומר השירי נגבה מאינפורמנט אסטוני שידע למסרו משמיעה בידיש.

בחטיבה 3 נאסף החומר בידי ברטה קפלן בעיקר מקרובי משפחה. יש בו יסודות מוכרים מן החטיבות הקודמות והחידוש בו הוא בחידות (ראה 77.40: פֿון וואָלד איז ער גענומען, קיין פֿייגל איז עס ניט, פֿעדערן האָט עס, פֿליען קען עס ניט. אַ מאָל האָט עס 2 נעשאַמעס, אַ מאָל דריי, אַ מאָל איינע, אַ מאָל ניט איינע? אַ בעט! ולקחודו מן היער, אך אין הוא ציפור, יש לו נוצות, אך אינו יודע לעוף. פעם יש לו שתי נשמות, פעם שלוש, פעם אחת, פעם אף לא אחת? מיטה!) ובקללות (ראה 59.3: פֿון דיינע קישקעס זאָל מען מאַכען טעלעפֿאַנעס, און פֿון דיינע ביינער גאַפלען! [שיעשו ממעיך טלפונים ומעצמותיך מזלגות]).

בחטיבה 4 נרשם החומר ברובו בידי האינפורמנטים עצמם מקצתם תלמידי בית הספר היסודי היהודי בטרטו. בחטיבה זו מצוי חומר ייחודי של משחקי מילים בסדר א"ב (ראה 114.16.3: 1' ז אַ זעלנער [חייל], כ' אַ כאָז [חזון], ט' אַ טיך [נהר]) – דער זעלנער טוט גוט שישען, פֿון טיך טוט מען פֿיל פֿיש פֿישען, דער כאָז טוט יום קיפור פֿיל טרערען פֿאַרגיסען [החייל יודע טוב לירות, מהנהר ניתן לדוג הרבה דגים, החזן גורם להרבה דמעות ביום הכיפורים]). ולחשים הקשורים במעשי יום-יום (ראה 90.1: ווען עס פֿאַלט אַרויס ביי אַ מענשן אַ צאָן, דאָן וואַרפֿט ער אַרויף אַפֿן אויוון דעם צאָן און זאָגט די פֿאַלגענדע ווערטער: מיזעלע מיזעלע נאָ דיר אַ ביינערנעם צאָן און גיב מיר אַ אייזערנעם צאָן [כשהשן נופלת, זורקים אותה על התנור ואומרים: עכברוש, עכברוש, קח שן של עצם ותן שן של ברזל]). גם בחטיבה זו מופיעה אינפורמנטית אסטונית המביאה שיר בידיש על פי זכרונה.

Berta Kaplan, Tartu, 1926

1-28

עֲרֵבֵי חַיִּים

Andor Levin & Haim Levin, 45 a. n. n. Daugavpils
muudud 1926 a.
26.1.17.

... וְעַתָּה הַיְיָ יְהוֹשִׁיעַ
... וְעַתָּה הַיְיָ יְהוֹשִׁיעַ
... וְעַתָּה הַיְיָ יְהוֹשִׁיעַ
... וְעַתָּה הַיְיָ יְהוֹשִׁיעַ
... וְעַתָּה הַיְיָ יְהוֹשִׁיעַ
... וְעַתָּה הַיְיָ יְהוֹשִׁיעַ

I

... וְעַתָּה הַיְיָ יְהוֹשִׁיעַ
... וְעַתָּה הַיְיָ יְהוֹשִׁיעַ
... וְעַתָּה הַיְיָ יְהוֹשִׁיעַ
... וְעַתָּה הַיְיָ יְהוֹשִׁיעַ
... וְעַתָּה הַיְיָ יְהוֹשִׁיעַ
... וְעַתָּה הַיְיָ יְהוֹשִׁיעַ

II

... וְעַתָּה הַיְיָ יְהוֹשִׁיעַ
... וְעַתָּה הַיְיָ יְהוֹשִׁיעַ
... וְעַתָּה הַיְיָ יְהוֹשִׁיעַ
... וְעַתָּה הַיְיָ יְהוֹשִׁיעַ
... וְעַתָּה הַיְיָ יְהוֹשִׁיעַ
... וְעַתָּה הַיְיָ יְהוֹשִׁיעַ

III

... וְעַתָּה הַיְיָ יְהוֹשִׁיעַ
... וְעַתָּה הַיְיָ יְהוֹשִׁיעַ
... וְעַתָּה הַיְיָ יְהוֹשִׁיעַ
... וְעַתָּה הַיְיָ יְהוֹשִׁיעַ
... וְעַתָּה הַיְיָ יְהוֹשִׁיעַ
... וְעַתָּה הַיְיָ יְהוֹשִׁיעַ

IV

כתב-ידו של איזידור לויין

ERA, Juudi 2, 528

בחטיבה 5 הרושמת המרכזית היא ברטה קפלן. היא גם מוסיפה ז'אנרים שלא הופיעו עד כה; שירי חיילים יהודים המשרתים בצבא הרוסי וכן רפואות עממיות (ראה 163.6: ווען מען האָט אַ געשוויר מוז מען אַרופֿלייגען אַ שטיק אומגעזאלצענע כאָזער (פֿלייש) דאָס איז דער איינציקער צופֿאַל ווען כאָזער בריינגט פֿאַר אידן נוצן! (במקרה של מורסה מניחים תתיכת בשר חזיר לא ממולח. זה המקרה היחיד שבו חזיר מביא תועלת ליהודין). לאמרות העממיות בידיש שהובאו על ידה הוסיפה ברטה קפלן בחטיבה זו פירושים משלה (ראה 177.2: אַרויסוויינען די דריטע אויג [לרוקן בככי את העין השלישית] – אומרים כשמישהו מודיע על עזיבתו, שאינה מעוררת צער).

ERA, Juudi 2

בחטיבה 1 נפתח כתב היד בתיאורו בשפה האסטונית. ככלל כל החלק השני של כתב היד נראה כמעוצב מכאן ואילך על ידי תפישה אקדמית שעמדה ברקע ההכנות להשתלבות בקתדרה למדעי היהדות שנפתחה מאוחר יותר.

בחטיבה 2 הובאו תצלומי ברכות לילודים, חומרי פולקלור מודפסים הנהוגים בקהילות יהודיות שונות. כמו כן הובאו תצלומי כתובות בארמית ובעברית.

בחטיבה 3 נאסף החומר בידי אלה וילנסקי והוא כולל שירים ומעשיות על מוסקה חבד ללא ציון האינפורמנטים.

בחטיבה 4 מצוי חומר ייחודי; תלמידי השנה הרביעית בבית הספר היסודי היהודי בטרטו עונים בכתב על שאלונים הכוללים כעשרים שאלות, הקשורות בפולקלור היהודי, מלוות באיורים (ראה 76.10: מאָטקע חבד). חלק מן התשובות נרשמו באסטונית. התלמידים מציינים, למשל, צורות היגוד שונות של איומים שמשמיעים הוריהם כלפיהם בנסיבות יום־יומיות שונות, חיקוי קולות של חיות ומכשירים למיניהם.

בחטיבה 5–16 מרוכז החומר שנאסף בידי פאול אריסטו והסטורנטים היהודים של אוניברסיטת טרטו שבאו ברובם מלטביה הסמוכה: א' לבנברג, א' ליבמן, מ' ברזנר, דינה מיכלסון, ק' הירשמן ל' מילדנברג, צילה וולפס (ראה על כך במאמרו של איזידור לויין בחוברת זו). בחטיבה זו בולטים האוספים הגדולים של פתגמים, אמרות עממיות, אמונות עממיות (הנקראות 'זאבאבאָנעס' – אמונות תמוהות נושנות), שירים (במספר נוסחים) וקללות. סוגה מיוחדת של שירים היא זו של שירי חלוצים בלשון מעורבת יידיש עברית. החטיבה החמש עשרה כוללת ז'אנר מיוחד של שירי רחוב וכינויי גנאי (טריפֿע קישקע, דווינסקער זשוליק). בחטיבה החמש עשרה מצויות בדיחות על הנשיא הלטבי קארל אולמניס. חלק מן ההערות הן בשפה האסטונית וכן בגרמנית. במספר מקרים נעשה נסיון לניתוח שטחי של החומר. בין האינפורמנטים היו יהודים מטרטו, וידו שליד קובנה, דווינסק, ריגה וערים נוספות בליטה, לטביה ואסטוניה. אחד האינפורמנטים הוא

- 1 סקירה קצרה ביותר על מציאותו של כתב יד זה ראה אצל Kristti Salve, *Journal of the Baltic Institute of Folklore*, vol.3 (2000), p. 13
- 2 חוקרת תרבות יהודי אסטוניה אננה וורשיק מטרטו הציגה את מפעלו הפולקלורי ביידיש: Anna Verschik, "Paul Aristes rede lekoved yidish in 1933 in Estland", *V. Symposium für Jiddische Studien in Deutschland, Lehrstuhl für Yiddistik Universität Trier*, September 25, 2002. וְרֵאָה גַּם מֵאִמְרָה: Anna Verschik, "An 'outsider' lends support to Yiddishism in Estonia", *East European Jewish Affairs* 32, 2 (2002) pp. 89-96. פאול אריסטה עבד בארכיון האסטוני לפולקלור מאמצע שנות העשרים תחת הדרכתם של הפולקלוריסטים אוסקר לוריסט וולטר אנדרסון. כבר בתחילת שנות השלושים יצר קשר עם יווא ואף פירסם מאמרים ביידיש בבטאונה המדעי.
- 3 נתן גענש, *ביבליאגראַפֿיע פֿון ייִדישע דרוק־אויסגאַבן, טאַלין, עסטי 1937*. צילום השער של הספר הובא כאן.
- 4 על נסיבות פתיחתה של קתדרה זו ראה במאמרה של אננה וורשיק. וכן אצל: Katri Lindroos, "The Chair of Jewish Studies at the University of Tartu in 1930s", *Annual Report* .1998 (Tartu, 1999) pp. 173-188